

FIGYELŐ

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének kiadványai az Országgyűlési Könyvtárban. *A letéti könyvtárak kialakulása.* Az Egyesült Nemzetek Szervezete a tagállamokban, sőt — ha igény mutatkozik rá — a nem tagállamokban is, letéti könyvtárakat létesít. Az így kialakult nemzetközi könyvtári hálózat lehetővé teszi, hogy az ENSz dokumentumai és kiadványai az egész világon hozzáférhetőek legyenek. Az ENSz központi könyvtárának, a United Nations Headquarters Library-nek igazgatója a tagállamok nemzeti küldöttségének javaslata alapján, tanácsadók bevonásával az illető országban kijelöl egy, lehetőleg nyilvános tudományos vagy szakkönyvtárat, esetleg a nemzeti könyvtárat, és az tekintendő az ENSz letéti könyvtárának. Ha a választás nem a parlamenti könyvtárra esett, a tagállam kormánya kérheti, hogy az is letéti könyvtár legyen. Bizonyos országokban a felsőoktatási intézmények és könyvtárak fejlettségi foka, esetleg más szempontok (népesség eloszlása, területi széttagoltság, várható szükséglet stb.) indokolhatják még ún. „járulékos” letéti könyvtárak létesítését is, pl. az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Argentína stb. esetében.

A letéti könyvtárak szükségleteiknek megfelelően, automatikusan megkapják vagy az ENSz valamennyi általánosan szétosztásra kerülő nyomtatott és sokszorosított dokumentumát és kiadványát, vagy csak a nyomtatott dokumentumokat és kiadványokat, a választott hivatalos nyelven. (Az ENSz öt hivatalos nyelve: angol, francia, orosz, spanyol és kínai — a kiadványok nagy része azonban csak angol és francia nyelven jelenik meg.) Azok a könyvtárak, amelyek minden szétosztásra kerülő kiadványt megkapnak, *teljes* letéti könyvtárak, míg a *korlátozott* letéti könyvtárak csak a hivatalos okmányokat és a nyomtatott vagy fotooffset (esetleg más sokszorosítási eljárás) útján előállított, ún. titkársági kiadványokat kapják meg.

Magyarországot 1955. december 14-én, az ENSz Közgyűlésének 10. ülésén vették fel az Egyesült Nemzetek Szervezete tagjainak sorába. Az ENSz illetékes szerveinek felkérésére a Magyar Népköztársaság Külügyminisztériuma az Országgyűlési Könyvtárt nevezte meg, mint letéti könyvtárnak alkalmas nyilvános tudományos szakkönyvtárt. 1956 júliusában a javaslatot el is fogadták, ettől kezdve tehát Magyarország hivatalos ENSz letéti könyvtára az Országgyűlési Könyvtár. A korlátozott teljességű letéti könyvtárnak járó anyagot kapja meg, így a titkársági kiadványokat és az ENSz főszerveinek (Közgyűlés, Biztonsági Tanács, Gazdasági és Szociális Tanács, Gyámsági Tanács), valamint a Leszerelési Bizottságnak hivatalos okmányait angol és francia nyelven. A könyvtár külön kérésére ezeket a kiadványokat visszamenőleg is viszonylagos teljességgel megküldték.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének kiadványai. Az ENSz kiadványai két nagy csoportra oszlanak: 1. Titkársági kiadványok. 2. Hivatalos okmányok.

Az ENSz kiadványairól 1956-tól évenként állítanak össze és adnak közre bibliográfiát *United Nations publications* címmel. (Az első tíz év anyagát egy kötetben adták közre *Ten years of United Nations publications, 1945 to 1955* címmel.) Ez a bibliográfia a titkársági kiadványokat — különböző évkönyvek, tanulmányok, jelentések, folyóiratok stb. — tárgykörük szerint tizenhét, római számmal jelzett szakcsoportba osztva sorolja fel. (Egyes szakcsoportokat további kisebb egységekre osztanak fel, ezeket nagybetűk hozzáadásával jelölik, így a szakcsoportok száma végeredményben huszonöt.) Nem érdektelen talán ezeknek a szakcsoportoknak a felsorolása, hiszen képet ad arról, hogy milyen kérdésekkel foglalkoznak leggyakrabban ezek a kiadványok. Ez a szakcsoportosítás a következő:

- I. Általános jellegű kiadványok.
- II. A. Gazdasági stabilitás, foglalkoztatottság.
- II. B. Gazdasági fejlődés.
- II. C. Világgazdaság.
- II. D. Ipar, pénzügy, kereskedelem.
- II. E. Európai gazdaság.
- II. F. Ázsiai és távol-keleti gazdaság.
- II. G. Latinamerikai gazdaság.
- II. H. Technikai segítségnyújtás.
- III. Közegészségügy (1948 óta ebben a tárgykörben nem jelent meg ENSz-kiadvány, az ide tartozó kiadványokat az Egészségügyi Világszervezet — World Health Organization adja ki).
- IV. Szociális kérdések.
- V. Nemzetközi jog.
- VI. A. Gyámság.
- VI. B. Önkormányzattal nem rendelkező területek.
- VII. Politikai és biztonsági tanácsi ügyek.
- VIII. Szállítás és közlekedés.
- IX. Atomenergia és a fegyverkezés ellenőrzése.
- X. Nemzetközi közigazgatás.
- XI. Kábítószerek.
- XII. Nevelés, tudomány, kultúra (az ENSz ebben a tárgykörben nem adott ki kiadványt, ezeket az Unesco jelenteti meg).
- XIII. Népmozgalom.
- XIV. Emberi jogok.
- XV. Segélyezés és újjáépítés.
- XVI. Állami pénz- és adóügy.
- XVII. Nemzetközi statisztika.

A titkársági kiadványokat — a folyóiratok és egyes sorozatok kivételével — a tájékozódás, valamint a megrendelés megkönnyítésére ún. megrendelési számmal (sales number) látják el. Ez a jelzet megjelöli, hogy az illető kiadványt melyik évben, milyen szakcsoportban, milyen sorszámmal adták ki, pl. 1953. XIII. 4. *The population of Ruanda-Urundi* c. kiadvány a XIII. Népmozgalom szakcsoportban, 1953-ban, a 4-es sorszámmal elátva jelent meg. Az egyes szakcsoportokon belül a kiadványokat ezeknek a megrendelési számoknak sorrendjében közli a bibliográfia, rövid ismertetővel elátva.

A titkársági kiadványok zömét, mint már jeleztük, az ENSz által kiküldött bizottságok jelentései, évi összefoglalók, tanulmányok és évkönyvek alkotják. Az egyik legfontosabb és legtöbbször keresett titkársági kiadvány az ENSz évkönyve, a *United Nations yearbook*, amely évenként részletesen beszámol az ENSz, a Nemzetközi Bíróság és a

szakosított intézmények munkájáról és eseményeiről, valamint azokról a fontosabb kérdésekről, amelyekkel az ENSz egyes szervei az év folyamán foglalkoztak. A mutatókkal és bibliográfiai hivatkozásokkal bőven ellátott évkönyv az egyik legfontosabb segéd-eszköze a kutatónak és átfogó tájékoztatást nyújt az érdeklődőnek.

Külön kiemelés érdemelnek a II. C.—II. G. szakcsoportokban található évi összefoglalók: *World economic report, Economic survey of Europe, Economic survey of Asia and the Far East* stb. Ezek pontos adatokat, összefoglaló tanulmányokat közölnek az illető terület és időszak gazdasági életének ágazatairól.

Az V. Nemzetközi jog csoportjában találjuk a *Treaty series* elnevezésű sorozatot, amely az ENSz tagállamainak a Titkárságnál bejelentett és regisztrált szerződéseit, nemzetközi egyezményeit tartalmazza. A sorozat a Népszövetség azonos című sorozatának tényleges folytatása, így a két sorozat együtt az első világháború óta kötött szerződések teljes gyűjteménye.

Ugyancsak igen hasznos és keresett kiadvány a XVII. szakcsoportba tartozó Statisztikai évkönyv — *Statistical yearbook* —, amely 1928-ig visszamenően, előbb nagyobb korszakok, majd egy-egy év anyagát összefoglalva közöl nemzetközi statisztikai adatokat.

A hivatalos okmányok az ENSz főszerveinek, azok bizottságainak, konferenciáinak jegyzőkönyvei, mellékletei és függelékei. Az okmányokat a bibliográfiák azonos sorrendben csoportosítják az egyes ülészakokon belül (minthogy a Biztonsági Tanács folyamatosan ülésezik, anyaga nem osztható ülészakokra, de a folyamatosan számozott ülések jegyzőkönyvei évenként csoportosíthatók); mindig első helyen állnak a teljes ülések jegyzőkönyvei, azok mellékletei, azután következnek a különböző bizottságok jegyzőkönyvei, azok mellékletei, majd az egyes ülészakok sorszámával ellátott függelékei.

Ez a csoportosítás szükségszerűen formai jellegű; az ülések és a bizottsági jelentések változatos tárgyát, témakörét nem tükrözheti. Tartalmi tájékoztatást a következő kiadványokból szerezhetünk — az évkönyvön kívül —: *Index to proceedings, Check list of United Nations documents, United Nations documents index*.

Az ENSz kiadványok fent leírt két csoportján kívül vannak még a bizottságok munkájához szükséges, átmeneti jellegű, ún. „sokszorosított” kiadványok is, amelyek közül a legtöbb utóbb megjelenik a hivatalos okmányokban vagy önálló titkársági kiadványként. Van azonban néhány, amely nem jelent meg sehol, de tartalmánál fogva jelentős, ezeket az ENSz a korlátozott teljességű letéti könyvtáraknak is megküldi.

Az *Országgyűlési Könyvtár ENSz különgyűjteménye*. Az Országgyűlési Könyvtár célul tűzte ki a különféle nemzetközi hivatalos, politikai, társadalmi, kulturális, tudományos és egyéb szervezetek anyagának gyűjtését, feldolgozását és feltárását. Ennek a munkának első és egyik legjelentősebb állomása az ENSz kiadványait és okmányait feltáró különgyűjtemény kialakítása.

1956 júliusától a könyvtár a beérkezett anyagot az ENSz által kiadott bibliográfia sorrendjében rendezve tárolta, de könyvtári feldolgozása csak 1959 novemberében kezdődött meg. A titkársági kiadványok rendezésénél megtartottuk a fent már közölt szakcsoportosítást, a hivatalos okmányoknál pedig a bibliográfia pontos sorrendjét; az utóbbiak nem is kaptak helyrajzi számot, ugyanis ülészakonként mindig azonos rend szerint követik egymást a kiadványok. A titkársági kiadványoknál a megrendelési számot alkalmaztuk raktári jelzetként, így az azonos szakcsoportba tartozó anyag a polcokon is együtt tartható.

Felvetődött az a gondolat is, hogy az ENSz Központi Könyvtárához hasonlóan a kiadványok belső, titkársági jelzetét (symbol) tekintsük a raktári rend alapjának. Ez a jelzet az ENSz főszerveihez igazodva jelzi, hogy az illető kiadványt vagy okmányt melyik főszerv, annak melyik bizottsága, albizottsága, konferenciája, milyen sorozatban, milyen számon stb. adta ki.

Pl. E/CN.4/SUB.2/40/Rev.I,

azaz a Gazdasági és Szociális Tanács 4. Bizottsága (Emberi Jogok Bizottsága) 2. — a kisebbségek védelmével foglalkozó — albizottságának 40-es sorszámú kiadványa, illetőleg annak első revideált kiadása. Bár ez a jelzet sokat elmond az illető kiadványról, raktári jelzetként történő alkalmazását bonyolulttá teszi egyrészt összetettsége (a fent idézett jelzetnél bonyolultabbak is előfordulnak), másrészt az a tény, hogy nem minden kiadványnak van belső, titkársági jelzete. Ezért az ezen alapuló raktározást elvetettük, de ezekről a jelzetekről külön katalógust állítottunk fel, mert a kiadványok szövegközi hivatkozásainál sok esetben csak ezt a jelzetet adják meg, s így cím hiányában ennek alapján keresik a kiadványt.

A symbol-katalóguson kívül természetesen egyéb katalógusokat is létesítettünk a különgyűjtemény anyagáról: raktári, betűrendes, szakkatalógust (az Országgyűlési Könyvtár szakrendszerében, amelynek B7 Nemzetközi jog szakja híven tükrözi az ENSz felépítését), valamint a folyóiratok betűrendes katalógusát.

Az eddig beérkezett, több mint 4000 kötet feldolgozásának befejezésével, a folyamatosan érkező új kiadványok feldolgozása mellett sor kerülhet majd az igen értékes és alapos forrásanyagot tartalmazó gyűjtemény feltárására is.

VEREDY KATALIN

Az évszámnélküliség kérdéséhez. A *Gutenberg-biblia* megjelenése óta, amely tudvalevőleg évszámfeltüntetés nélkül jelent meg, számos évszám nélküli könyv látott napvilágot. A kiadókat különféle meggondolás készíthette az évszám elhagyására. Az évszámnélküliség kereskedelmi, politikai vagy vallási okai nagyobb nehézség nélkül kideríthetők, de vannak e jelenségnek manapság már alig kifürkészhető okai is. Ha az okokat nem is tudjuk mindig megállapítani, magát a jelenséget a rendelkezésünkre álló bibliográfiai segítségével könnyen nyomon kísérhetjük. Ezúttal az évszámnélküliség magyar vonatkozásait szeretném egynéhány adattal megvilágítani. Első lépésként arra a kérdésre adunk feleletet SZABÓ Károly könyvészete alapján, hogy milyen mértékben jelentkezett az évszámnélküliség 1473—1711 között:

1473—1711 között év nélkül, illetőleg bizonytalan évjelzéssel megjelent könyvek statisztikája¹

Magyar nyelvű nyomtatványok százalékszám (1531—1711)	Nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok százalékszám (1473—1711)	Magyar szerzőktől külföldön megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványok százalékszám (1480—1711)	Átlag:
5,5	1,75	2	2,63

¹ A számok azt fejezik ki, hogy milyen százalékban fordul elő év nélkül megjelent könyv az egész könyvtermésben. Megjegyzendő, hogy a *Régi Magyar Könyvtár* köteteinél nem úgy bíráljuk el az évszámnélküliséget, mint az újabb könyveknél. Csak olyan könyvet tartottunk keltezés nélkülinek, ahol a belső címlapon túl egyéb szokásos helyen (kolofon, ajánlás, bevezetés, 2. címlap stb.) sem találunk évszámutalást.

E statisztikából kiderül, hogy az említett időszakban jelentkező évszámnélküliség mint jelenség, jóval gyakoribb a magyar nyelvű nyomtatványok körében, mint a magyar szerzők hazai vagy külföldi idegen nyelvű nyomtatványainál.

A következő táblázatban bemutatjuk a Rákóczi-kortól az első világháború végéig (1711—1920) terjedő időszak év nélkül megjelent könyveinek százalékos statisztikáját.

1711—1860	1861—1875	1876—1885	1886—1900	1901—1910	1911—1920
5,15	2	2,07	5,59	8,64	10,71

Amint látjuk, az évszámnélküliség statisztikája 1473—1885-ig változó szerencsével ingadozik. 1886-tól kezdve azonban rohamos emelkedésnek vagyunk szemtanúi. Ennek minden bizonytalansággal gazdasági okai vannak: nehezebb eladni azt a könyvet, melynek régebben való megjelenése az évszámfeltüntetést követve nyilvánvaló. Már a XVII. század folyamán is tapasztaljuk egyes kiadóknál, hogy könyveiket minél frissebb kiadásúnak akarják feltüntetni: a régi címlapot többször újabb keletűvel cserélik ki. E kiadói fogás érvényesülését tapasztaljuk pl. ENYEDI Gyeorgy: *Az o es uy testamentumbeli helyeknek . . . magyarázattok* c. könyvében, melynek több különféle évszámú címlapváltozata ismeretes.

A gazdasági megfontolásokkal magyarázható évszámnélküliség virágkorát a Horthy-korszakban élte. Ez az eljárás olyan kiadói szokássá vált ebben az időben, amit valósággal elvártak egymástól a kiadók. Ezen időszak (1921—1944) év nélküli nyomtatványainak százalékos statisztikáját a következő táblázat szemlélteti:

1921	1922	1923	1924—1934	1935	1936
27,5	21	35,2	42,7	30,4	26

1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944
37,8	48,4	32,2	54,2	42,8	43,4	54,6	55

Az év nélküli megjelent könyvek száma — mint látjuk — 1945 előtt már-már megközelítette az egész könyvtermés 60 százalékát. Megjegyzendő, hogy a fenti statisztika készítésénél a példányszámot nem vettük figyelembe. Ennek figyelembevétele esetén az évszámnélküliség arányszáma még nagyobb lenne (kb. 70—80% között mozogna!); ugyanis éppen a többnyire év nélküli megjelenő, üzleti célokat szolgáló szépirodalmi könyvek kerültek ki nagy példányszámokban (10—15 ezer) a sajtó alól és érték meg nem egyszer 4—5 kiadást.

1945 az évszámnélküliség vonalán is mélyreható változást jelentett. Igaz ugyan, hogy a javulás csak lassan következett be. Eleinte jó ideig 30% körül ingadozott az évszám nélküli könyvek mennyisége és csak később állt be gyökeres változás, ugyanis 1952-ben megjelent a *Könyvek címlapja, belső elrendezése és kolofoja* c. (MNOSZ 3402 sz.) szabvány, ami végre rendet teremtett ezen a téren.

Az évszámnélküliség statisztikájának 1945 utáni alakulását a következő táblázat mutatja, melyből kiderül, hogy ez alatt az idő alatt egytizedére csökkent az ilyen esetek száma:

1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
38,5	34,3	29,1	31,9	30,4	39,7	30,4	12,3	14,6	3,8

Az évszám nélkül megjelent könyvek megjelenési évének megállapítása sok gondot okoz könyvtárosnak, bibliográfusnak és kutatónak egyaránt. A betűtípus, a papír és a kötés figyelembevétele külön-külön és együttesen sok támpontot nyújt e feladat megoldásánál. A könyv végén megjelent hirdetések — ha vannak — szintén nyomra vezethetnek. A könyv helyesírásából és stílusából ugyancsak számos következtetés vonható le az évszámra vonatkozólag. Ezt a kérdést egyébként TRÓCSÁNYI Zoltán: *Az impressum nélküli nyomtatványok és töredékek meghatározása* (Filológiai Közlöny 1959. 21—30 l.) c. tanulmánya sok érdekes szempont tükrében világította meg nemrégben. Nincs szándékomban felsorolni azokat a módszereket, ill. fogásokat, melyekkel az évszám nélkül megjelent mű megjelenésének időpontját meghatározhatjuk, annyi azonban bizonyos az előbbieik alapján, hogy ez a jelenség Magyarországon elsősorban 1886—1952 között jelentkezik *tömegesen*.

BÜKY BÉLA

Könyvtárosképzés és továbbképzés a Német Demokratikus Köztársaságban. A Német Demokratikus Köztársaság könyvtárosképzése régi tradíciókon alapul, hiszen már 1820-ban Friedrich Adolf EBERT felvetette a könyvtárosi vizsga szükségességét. (Friedrich Adolf EBERT: *Die Bildung des Bibliothekars*. 2. Aufl. Leipzig, 1820.) Ezek a tradíciók nyomják rá a bélyegüket a könyvtárosképzés jelenlegi helyzetére is. Ennek következménye, hogy közművelődési könyvtárosok és a tudományos könyvtárosok képzése annyira különálló, hogy még főhatóságuk is különböző (az előbbié a Ministerium für Kultur, az utóbbié a Staatssekretariat für Hochschulwesen).

A Német Demokratikus Köztársaságban a könyvtárosképzés három fokon folyik. Alsófokon képzik a könyvtárossegédeket, középfokon a könyvtárosokat és felső fokon a tudományos könyvtárosokat.

A német közművelődési és tudományos könyvtárakban a *könyvtárossegéd* feladata a kölcsönzéssel kapcsolatos segédmunkák elvégzése, az állománygondozás, az olvasótermi felügyelet, egyszerűbb adminisztrációs munkák ellátása. A könyvtárossegédek készítik a könyvtárstatistikát, a foto- és mikrofilmmásolatokat, a tudományos könyvtárakban ők kezelik a szállító és jelző berendezéseket. Elméleti téren a könyvtárossegédnek ismernie kell a könyvtárak jelentőségét és feladatait a Németország egyesítéséért folyó harcban, a könyvtárügy szervezetét, a könyvtárak felépítését, a könyvtártant és a bibliográfia alapjait. Meghatározott fokú irodalomismerettel is kell rendelkeznie a könyvtárastanulónak, ezenkívül tanulnia kell gép- és gyorsírást is.

A könyvtárossegédképzés két éves, előfeltétele a jelentkező általános iskolai végzettsége német nyelv és irodalomból jó eredménnyel.

A képzés az iparostanulóképzéshez hasonlóan a könyvtárakban és hetenként kétszer iparostanuló iskolákban történik. Berlinben, Lipcsében és Drezdában az általános műveltséget adó tárgyakon kívül az elméleti szaktárgyakat is itt tanulják. Azokban a kisebb városokban, ahol kevés a könyvtárossegéd-tanuló, csak az általános műveltséget nyújtó tárgyakat tanulják az iparostanuló iskolában, a szakoktatást pedig évenként egyszer nyolchetes tanfolyamon kapják összevontan. Mivel ezeken a tanfolyamokon nincs elég idő gép- és gyorsírás tanítására, a tankönyvtáraknak kell gondoskodniuk arról, hogy a tanulók az ezekben a tantárgyakban előírt tudást külön tanfolyamokon vagy más úton megszerezzék. A könyvtárossegédeket 13 tudományos és 40 közművelődési tankönyvtárban képezik. A tananyag lényegében azonos, csak a tankönyvtár jellege más a tudományos könyvtárak és más a közművelődési könyvtárak számára képzett könyvtárossegédek esetében.

Ez a képzés általában bevált, a könyvtárossegédek tanulmányaik befejezése után jól megállják a helyüket mindkét könyvtártípusban. Egy, éppen a szocialista könyv-

táruk jellegéből folyó probléma merül csak fel, és pedig az, hogy ezeknek a fiataloknak igen nagy része nem akar egész életében könyvtárossegéd maradni, hanem könyvtáros, sőt tudományos könyvtáros szeretne lenni, ezért tovább akar tanulni, így csak igen kis mértékben lehet arra számítani, hogy a könyvtárossegédek munkakörüket huzamos ideig betöltik, ezért felmerült az a gondolat, hogy ezeket a munkaköröket meg kellene próbálni félnapos női munkaerővel betölteni, olyanokkal, akik családi körülményeik miatt egész nap nem dolgozhatnak és így valószínűleg huzamosabb ideig lehetne számítani rájuk.

A *könyvtárosképzés* adja a közművelődési könyvtárosokat és a tudományos könyvtáruk középkádereit. Ez lényegében a könyvtárustechnikum egy változata; ezen a területen éppen most készül nagy iskolareform a szocialista országokban az oktatással kapcsolatban kiadott jelszó alapján: „szorosabbá tenni az iskola és az élet kapcsolatát”.

A középkáderek képzése már teljesen különállóan folyik a közművelődési és a tudományos könyvtáruk számára, jöllehet a tantárgyak jóformán nem különböznek és például Lipcsében az Erich Weinert Könyvtáros iskola és a Deutsche Bücherei könyvtáros iskolájának az előadói is nagyrészt azonosak. A tudományos könyvtáruk számára azokon a tantárgyakon kívül, amelyeket a közművelődési könyvtáruk is tanulnak, még tudományismeretet is előadnak, ennek azonban valószínűleg a közművelődési könyvtáruk is jó hasznát vennék.

A könyvtárosoktól igen széleskörű ismereteket követelnek meg és nagy követelményeket állítanak fel velük szemben. Egy végzett könyvtárosnak ismernie kell a marxista filozófia, politikai gazdaságtan, állam- és jogelmélet, nemzeti kérdés legfőbb törvényeit és összefüggéseit, sőt bizonyos fokú filozófiatörténeti ismeretekkel is kell rendelkeznie. Ismernie kell az NDK bel- és külpolitikáját és az erre vonatkozó fontosabb párt- és kormányhatározatokat. Alapos irodalomtörténeti és irodalmi műveltséggel kell rendelkeznie mind a szépirodalom, mind a szakirodalom területén, ismernie kell a marxista irodalomtudomány főbb törvényeit és problémáit. Ismernie kell a szocialista népgazdaság fő ágait és azok kölcsönös összefüggéseit, a művészetek fontosabb fajtáit és speciális hatóterületüket. A közművelődési könyvtárosnak orosz nyelvről szótár segítségével önállóan kell szakszövegeket fordítania. A könyv- és könyvtártörténet, a könyvtartan, a bibliográfiaismeret és szerkesztés alapos ismeretén kívül a könyvtárosnak pedagógiai és pszichológiai ismeretekkel is kell rendelkeznie, hogy az e területen szerzett ismereteik alapján tudjanak a felnőtt és gyermek olvasókkal foglalkozni.

A közművelődési könyvtárosnak a szépirodalmat nemcsak ismernie kell, hanem meg kell bírálania abból a szempontból, hogy képes legyen a megfelelő könyvet a megfelelő olvasó számára ajánlani. Igen nagy súlyt helyeznek arra — és tapasztalataink szerint komoly eredményt értek el ezen a területen —, hogy a könyvtáruk anyanyelvükön szépen, érthetően írjanak és beszéljenek. Feltűnő, hogy egészen fiatal könyvtáruk nagy közönség előtt milyen elfogulatlanul, jó stílusban beszélnek.

A német könyvtáros iskolákba eddig 10 osztályt végzett és érettségizett hallgatókat vettek fel, egészen a jövő tanévtől kezdve azonban csak érettségi után veszik fel a hallgatókat, ezért az egész tantervet át kell dolgozniuk a jövő iskolaév kezdetére. A középfokú könyvtárosképzés a jövő tanévtől kezdve négyéves lesz. Az első évben az iskolában tanulnak, de minden héten egy napot könyvtárban töltenek. A második évre ugyancsak ösztöndíjat kapnak, mint az első évben, de egész évben könyvtárban dolgoznak. A harmadik évet ugyancsak könyvtárban töltik, a negyedik évben már mint gyakornokok dolgoznak a könyvtárakban, de még mindig az iskola tervei szerint, csak hogy ekkor már egy kezdő könyvtáros fizetésének kb. 75%-át kapják. A lipcsei Erich Weinert könyvtáros iskolához 40 tankönyvtár tartozik, itt foglalkoznak velük az iskola tervei szerint, a tankönyvtár felelős azért, hogy a tanulók más típusú könyvtárakban (falusi, szakszervezeti) is dolgozzanak.

Az iskolán az egyes osztályokban kisebb szocialista munkaközösségek alakultak, ezek 4—5 tagból állnak, együtt tanulnak, együtt szórakoznak, elméleti vitákat folytatnak, ezzel a módszerrel érezhetően jobbak lettek a tanulmányi eredmények.

A tudományos könyvtárak középkádereinek képzéséről és feladatairól Werner DUBE írt a *Magyar Könyvszemle* 1959. 3. számában, ezért itt ezt nem szükséges részleteznünk.

Felsőfokú könyvtárosképzés egyelőre csak tudományos könyvtárosok számára létezik a Német Demokratikus Köztársaságban. Ez a közművelődési könyvtárosokat nehéz helyzet elé állítja. Ha tovább akarják magukat képezni, kénytelenek más szakon (irodalom, történelem, nyelv) egyetemi, illetve főiskolai képzettséget szerezni. A kívánság már felmerült, hogy ezen a helyzeten változtassanak, de konkrét terveket erre vonatkozóan még nem készítettek.

A tudományos könyvtárosképzés a berlini Humboldt Egyetemen folyik, a képzés kétszakos. A másik szak lehet bármi, amit a Humboldt Egyetemen tanítanak, ez foglalja el a nagyobb helyet a hallgató tanulmányában. Nagyon ajánlják, hogy a tudományos könyvtárosok második szakként természettudományt válasszanak, mert természet-tudományos képzettségű könyvtárosokra van jelenleg a legnagyobb szükség a tudományos könyvtárakban. Az egyetemen a tanulmányi idő öt év, függetlenül attól, hogy a másik szakon mennyi idő alatt fejezi be a hallgató tanulmányait. Egyetemi tanulmányai befejezése után a tudományos könyvtáros két évig gyakornokként dolgozik, ez alatt egy kezdő tudományos könyvtáros fizetésének 75%-át kapja. A tudományos könyvtárosok az egyetemen tanulnak könyvtártant, bibliográfiát, dokumentációt, tudományismeretet, könyvtártörténetet, könyvismeretet, tanulnak a könyvkereskedelemről és a könyvkiadásról, megismerik a könyvtárjogi kérdéseket, valamint orosz, francia, angol és latin nyelvet is tanulnak.

A *továbbképzést* a közművelődési könyvtárakban a Zentralinstitut für Bibliothekswesen irányításával a hálózati központi könyvtárak szervezik. A főhivatású könyvtárosok számára a járási könyvtárakban tartanak évente 8—10 konferenciát, a megtárgyalt témák közül négyet a Zentralinstitut ad meg, a többi a megyei könyvtárak önállóan dolgozzák ki. Ugyanilyen formában rendeznek tanfolyamokat valamivel ritkábban a mellékfoglalkozású könyvtárosok számára is, ebből két témát határoz meg a Zentralinstitut für Bibliothekswesen. A megyék szerveznek 1—2 hetes tanfolyamokat is az olyan mellékfoglalkozású könyvtárosok számára, akik a konferenciákon nem tudnak részt venni vagy teljesen kezdők.

A Zentralinstitut közvetlenül is szervez továbbképző tanfolyamokat, ezeket eddig a lipcei iskolában tartották, a továbbiakban a sondershauseni iskolában tartják az ilyen tanfolyamokat az egyes könyvtártípusok (a hadsereg, a szakszervezet stb.) könyvtársai számára.

Az egyes tudományos könyvtárak maguk szervezik meg a könyvtárosok továbbképzését. A Deutsche Staatsbibliothek 1959. évi továbbképzési programjának keretében ebben az évben a berlini könyvtárosok számára kilenc előadást tartottak, ezek témái többek között a következők voltak: „A moszkvai Lenin könyvtár”, „A lipcei könyvművészeti intézet munkájáról”, „A dokumentáció jelenlegi problémái”, „Az NDK tudományos könyvtárainak főbb feladatai a hároméves tervben” stb. A Deutsche Staatsbibliothek minden évben 20 órás címléíró tanfolyamokat is szervez az érdekelt berlini könyvtárosok számára.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a német könyvtárosok és irányító szerveik tudatában vannak annak a hatalmas és felelősségteljes feladatnak, amely a német nép nevelésével kapcsolatban rájuk vár és mindent megtesznek, hogy megfelelő szakmai és politikai képzettségű káderekkel lássák el a német könyvtárakat. A képzési formák a szocia-

lizmus építése során változhatnak, de a cél: a szocialista könyvtárosok képzése, nem változik.

A tudományos könyvtárügy hétéves tervében a képzéssel és a továbbképzéssel foglalkozó fejezetben ezt olvashatjuk: „A tudományos könyvtárügy szocialista átszervezése elválaszthatatlanul összekapcsolódik a káderek képzésével és továbbképzésével, olyan káderekével, akik hűek az első német munkás-paraszt államhoz, akik képesek a marxizmus—leninizmus tanításait munkájukban alkalmazni és akik alapos szakmai tudással rendelkeznek.” (*Das wissenschaftliche Bibliothekswesen der Deutschen Demokratischen Republik im Siebenjahrplan.* = Zentralblatt für Bibliothekswesen. Beilage zum Heft 5/1959. 6. 1.)

BESENYEI ANDORNÉ

A Lengyel Tudományos Akadémia Földrajzi Intézetének Könyvtára és a varsói Egyetem Földrajzi Intézetének Könyvtára. A lengyel szakkönyvtárak közül nagy figyelmet érdemel a Lengyel Tudományos Akadémia Földrajzi Intézetének és a varsói Egyetem Földrajzi Intézetének egyesített könyvtára. E két könyvtár együttes állománya olyan gyűjteményt alkot, amely e szakterület egyik legelső könyvtárává avatja Európában. Az európai földrajzi intézetek és földrajzi társaságok könyvtárai között kétségkívül az 1830 óta működő londoni Királyi Földrajzi Társaság nagyszerű könyvgyűjteménye áll az első helyen. A Rómában székelő Olasz Földrajzi Társaság 200 000 kötetes könyvtára viszont már alig haladja meg a lengyel gyűjteményt, annak ellenére, hogy jóval régebben, még 1867-ben kezdte működését.

Ha csupán az Egyetemi Intézet könyvtárának gyűjteményeit tesszük mérlegre, kétségkívül a legnagyobb tanintézeti szakgyűjteménnyel állunk szemben, mely számszerint jóval meghaladja a többi felsőoktatási intézmény intézeti könyvtárainak állományát.

A mellékelt táblázat számszerű képet ad a szóban forgó két intézet könyvtárának 1959. december 31-én fenálló állománya helyzetéről.

	Könyv	Folyóirat	Atlasz	Térképlapok	Fali-térkép	Egyéb gyűjtemények	Összesen
A Lengyel Tud. Akadémia Földr. Int. Könyvtára	36 174	14 829	1 024	30 733	330	234	
	51 003			32 087		234	83 324
A varsói Egyetem Földr. Int. Könyvtára	32 674	5 872	850	40 534	1 225	53	
	38 546			42 609		53	81 108
Összesen	68 848	20 701	1 874	41 759			
	89 549			74 696		287	164 432

Az Egyetem Földrajzi Intézete, illetve az Akadémia Földrajzi Intézete anyagának számszerű összehasonlítása — mint láthatjuk — azt mutatja, hogy többé-kevésbé egyen-súlyban vannak. Ezzel szemben az Egyetem Földrajzi Intézete térképosztályának állo-

mánya jelentős mértékben meghaladja az Akadémia anyagát. A folyóiratok tekintetében éppen fordított a helyzet: az Egyetem Földrajzi Intézete az anyagnak alig egy harmadával rendelkezik. A legfiatalabb tárák azok, amelyek repülőfelvételeket, fényképmásolatokat, mikrofilmeket és lemezeket gyűjtenek; ezek az osztályok csak egy évvel ezelőtt létesültek. Ha majd a közeljövőben kellőképpen megoldódik a fényképek tárolásának kérdése, e gyűjtemény előreláthatólag nagymértékben gyarapodni fog, annál is inkább, mert a tudományos dolgozók külföldi útjairól hozott anyag ugyancsak ide kerül; ezenkívül gyarapítani fogja majd az állományt a nemrég létesült saját fotolaboratórium termése is.

A varsói földrajzi könyvgyűjtemény, mint szinte a világ minden könyvtára, nem egyik napról a másikra keletkezett, hanem fokozatosan magábaolvasztotta az egyéb kisebb magán- ill. közkönyvtárákat. Ez utóbbiak közül meg kell neveznünk elsősorban a Lengyel Földrajzi Társaság nem nagy, de igen értékes könyvgyűjteményét, mely 1925-ben létesült. Így tehát az 1925. év tekinthető a mai könyvtár keletkezése időpontjának, mert a Lengyel Földrajzi Társaság a mintegy 26 500 kötetből álló könyvgyűjteményét 1953-ban átadta a Lengyel Tudományos Akadémia Földrajzi Intézete Könyvtárának. Később ide került a varsói egyetem háború előtti Földrajzi Intézete könyvtárának anyaga is, melyet annakidején Stanislaw LENCEWICZ professzor gyűjtött össze, valamint a wroclawi egyetem Földrajzi Intézete könyvállományának egy része is. De gyarapította a könyvtárat többek között a világhírű Eugeniusz ROMER professzor lwowi magángyűjteménye is, továbbá Boleslaw OLSZEWICZ professzor wroclawi magángyűjteménye, a Lengyel Köztársaság koppenhágai követsége könyvtárának egy része, a Cieplice Śląski-ben székelő SCHAFFGOTSCH család gyűjteményének egy része, valamint a plocki dr. Stanislaw NETCER által adott letét, amely főleg útleírásokból állott. A fentiekén kívül a Lengyel Tudományos Akadémia Földrajzi Intézetének hét vidéki tudományos kirendeltsége (Kraków, Łódź, Mikolajki, Wojcieszów, Wroclaw, Toruń, Zakopane) szintén rendelkezik könyvanyaggal, amely egyébként fel van dolgozva a központi katalógusban is.

Ezenkívül a könyvtárak több ezer duplum-példánnyal rendelkeznek, főleg a földrajz, a helyismeret és a kartográfia területéről, és készek arra, hogy ezt az anyagot más könyvtárral cseréljék.

Ha azt vizsgáljuk, hogy milyen arányban vannak a háború után megjelent kiadványok a régebbi, háború előtti kiadványokhoz képest, megállapíthatjuk, hogy az arány nagyjából 2:3 a régi kiadványok javára. Jelenleg azonban ez az arány az állandóan növekvő új anyag felé tolódik el. A régi kiadványok között jelentős túlsúlyban vannak a német kiadványok, míg az újabb anyag között az orosz és angol nyelvűek dominálnak. A könyvtár azt a célt tűzte maga elé, hogy a lehetőségek szerint teljessé tegye a lengyel nyelvű, illetve a Lengyelországra vonatkozó kiadványokat.

Az ajándék, vétel, előfizetés, illetve csere útján kapott folyóiratok száma kb. 1900, nem számítva az időközben megszűnt régebbi időszaki kiadványokat. Ezek különböző nyelveken írott, különböző földrajzi területekről származó, gyakran igen gazdagon illusztrált és a legmodernebb nyomdászati technikával készített folyóiratok.

A könyvraktár az Uruski-Czetwertynskiek palotájának alagsori helyiségeiben van elhelyezve (a palotát a megszállás alatt elszenvedett pusztítások után nagyon gondosan helyreállították); 1950 óta itt helyezkedik el a könyvtár. A kb. 2000 folyóméter polcot magában foglaló alagsori raktár azonban ma már szinte teljesen tele van, és így a közeljövőben a szomszéd helyiségek hozzáférhetőségével mintegy 100%-kal emelni kell a raktárteret. A raktár berendezése szinte kizárólag vasállványokból áll.

Az alagsori raktár csaknem teljesen a könyvek, folyóiratok és sorozati kiadványok raktározására van fenntartva. Az egyéb különgyűjtemények, sajnos, szét vannak szórva az épület minden szintjén. Mind a térképek, mind az atlaszok a külön erre a célra készült fa- és vasládákban tárolódnak, s így védve vannak a megsemmisüléstől.

Az állománygyarapítás antikvár vásárlás, új kiadványvásárlás, előfizetés és ajándékozás, illetve a jól kiépített csere útján történik. A könyvtár 100 országgal (Grönlandtól és Islandtól Tasmaniáig és Guineáig) és kb. 900 intézménnyel tart fenn többé-kevésbé rendszeres cserekapcsolatot; a cserepartnerek közt 11 magyar intézmény is szerepel. Ajándék és csere útján évente több mint 6000 kötetet szereznek (főleg a Lengyel Tudományos Akadémia Földrajzi Intézete által közreadott kiadványokért.). Megjegyzendő, hogy a cserénél vannak bizonyos nehézségek is: egyes nyugati tudományos, illetve kiadói intézményekkel nincs kapcsolatunk, egyesek pedig visszautasítják a cserét.

A Földrajzi Intézet könyvtárai nem nyilvános jellegű könyvtárak. Magától értetődik, hogy gyűjteményeiket elsősorban saját tudományos dolgozóiknak és az egyetemi hallgatóknak bocsátják rendelkezésére. Azok közül a személyek közül, akiknek nincs közük az Akadémiához, ill. az Egyetemhez, meg kell említenünk a regényírókat, újságírókat, tanítókat, a lengyel rádió és televízió előadóit, az Ismeretterjesztő Társulat munkatársait. Az utóbbi időben jelentősen emelkedett a kölcsönzések száma, s 1959-ben pl. 45 000 kötetet kölcsönöztek.

1958-ban a könyvtár havi folyóirat közreadását kezdte meg *A legfontosabb külföldi beszerzések jegyzéke* címmel, amely évente mintegy 1000 tételt közöl. Ugyanebben a folyóiratban szokták felhívni az olvasók figyelmét az egyes szakfolyóiratokban megjelent cikkekre is.

A katalógusok kb. negyed millió szabványos méretű katalóguscédulát foglalnak magukban, 7 katalógustípusra osztva, a katalógussorozat részei a következők: betűrendes katalógus, szakkatalógus (mely 88 szakcsoportra oszlik), regionális katalógus, atlasz katalógus, falitérképek katalógusa, térképek sorozati katalógusa, folyóirat katalógus. A térképlapokat tékában találhatjuk és mutatók segítségével juthatunk hozzájuk.

A Lengyel Tudományos Akadémia Földrajzi Intézete és a varsói Egyetem Földrajzi Intézete egyesített könyvtárának közös vezetősége van. A könyvtárak kölcsönösen kiegészítik egymást. Ez az együttélés igen kívánatos, már csak azért is, mert ily módon tervszerűbben lehet gyarapítani az állományt és el lehet kerülni az itt-ott mutatkozó egészségtelen konkurenciát

STEFAN KOTARSKI

A gépi fordítás tudományos és dokumentációs jelentősége. Figyelő cikkünk címéből kitetszően a szépirodalmi fordítás kérdését csak nagyon távolról érintjük. A fordítógépeket szaktudományi szövegek átültetéséhez is tökéletesíteni kell még. A szépirodalmi műfordító művészi alkotását nem fenyegeti gépi verseny. A továbbiakban tehát szakmai szövegek fordításáról lesz szó. Először csak általában.

A dokumentációs szolgáltatások közül nem régen még a tartalmi kivonatok közzététele központi helyet foglalt el. A tudományos tájékozódásnak ma is fontos eszközei ezek. De a külföldön elért kutatási eredményeket a nagyobb, gazdagabb országokban már nemcsak ezekből, hanem a vezető külföldi folyóiratok lefordítása révén kívánják megismerni. A külföldi szakirodalom lefordításával azonnal felhasználható adatok birtokába lehet jutni, amikor viszontszolgálati kötelezettség nélkül időt és pénzt takarítva egészíthetjük ki, tökéletesíthetjük, irányíthatjuk esetleg jobb mederbe a honi kutatás munkálatait.

A fordítás gazdaságosságát általában vizsgálva — a gazdaságos gépi fordításra később térünk rá — azt látjuk, hogy nyugaton a fordított folyóiratok előfizetőkből tartják fenn magukat és világszerte az irodalomkutatás és fordítás közös és központi megszervezésére törekszenek. Ahol pedig azelőtt gazdaságosság címen a válogatásra fektették a hangsúlyt, ma minél többet fordítanak, mert ez olcsóbb, mint a szakemberek által végzett válogatás.

Régebben a tudományos eredmények kicserélésének biztosítékát az egy nyelvűségben, az egy közös nyelv használatában látták. Ez a latin volt. Majd a műnyelvek utópiája kísértett. Még később, már a dokumentációs mozgalom szorgalmazására előtérbe került az a kívánság, hogy a kisebb népek nem nagy területen beszélt nyelvén irt kiadványok egy-két világnyelven egészíttessenek ki tartalmi kivonattal. Legújabbban olyan nézet van kialakulóban, hogy az említett világnyelv csak orosz vagy angol, illetőleg orosz és angol lehessen. Az 1959. szeptember 6—12 között Cleveland-ben a tájékoztatás és szakfordítás gépesítése tárgyában tartott nemzetközi konferencián javaslatok hangzottak el közös közvetítő nyelvek létesítésére, amelyek egyszersmind a fordításban alapkiindulást jelentenek.

Szerintünk az olyan felfogás, hogy közös tudományos nyelv használatára kellene visszatérni, retrográd szemléletet tükröz, amelyen a fejlődés túlhaladt. Jelenleg sok kisebb népnek, azelőtt exotikusnak nevezett országnak alig ismert nyelvén növekszik a megjelenő kiadványok száma, amelyeknek lefordítása révén használható eszmék, elgondolások és új kutatási adatok, eredmények birtokába juthatunk. Jó szervezéssel lendületet nyerhet a népek együttműködése a szellemi termékek közös és kölcsönös kiaknázására. Ehhez nem közös nyelv kell, hanem a kölcsönös tájékoztatás automatizálására, a fordítások gépesítésére lesz fokozatosan nagyobb szükség.

Fordítás gépekkel ma már nem utópia. A kísérleti és gyakorlati alkalmazás közötti állapot jellemzi a helyzetet. A számítógépeket használják fel erre a célra. Ezeknek a programozását úgy kell megadni, hogy az egyik nyelvről a másodikra történjék meg az automatikus fordítás. A fordítógép programozása az a művelet, amely a szókészlet és a grammatika terjedelmét meghatározza, a gép feladatát és lehetőségeit körülírja. Mind a szókincsnek, mind a nyelvtani szabályoknak kódolva, kulcsjelekkel kifejezve kell a gépbe kerülnie. A gép szókészleti részében úgy tárolják az eredeti nyelv, vagyis a fordításra kerülő szöveg nyelvének szavait, hogy az ezeknek megfelelő szavak azon a nyelven, amelyre a fordítás történik, ott legyenek mellettük. A fordítandó szöveg keresett szavának megtalálásával a gép megadja a második nyelv megfelelő szavát. (Az eddig szerkesztett fordítógépek mindig csak két nyelvre vannak programozva.) A két nyelv alaktani és mondatnyi sajátosságait rejtjelezve a gép ugyanígy az első nyelv szerint kikeresi és a második nyelv szerkezetének megfelelően visszaadja. Kettős feladatot kell tehát a gépnek megoldania: a kétnyelvű szakszótár funkcióját teljesítenie s ugyanakkor programozásába a két nyelv grammatikai szabályait is felvennie a kivételekkel együtt, hogy ne csak szótárgép legyen, hanem a beszéd- és mondatrészek magaslatán kaphassunk fordítást — ha nem is mindig finoman csiszolt és csak a programozás mélységéig árnyalt — de szabatos, értelemszerűen a lényegre a második nyelv szó- és mondatfűzése szerkezetének megfelelő fogalmazásban.

Mai fejlettségi fokán automatikus válogatással és ennek leghaladottabb elektronikus módszereivel a számítógép a munka gyors elvégzését biztosítja. A rokon értelmű és a rokon jelentésű szavak, a nyelvtani szabályok és kivételek között persze csak annyira képes helyesen válogatni, amennyire az emberi agy a gép szerkezetét kifinomította.

Idáig eljutva, legyen szabad más irányú célkitűzésünk folytán a fordítógép további szerkezeti magyarázatától eltekinteniünk és a dokumentáció általánosabb problémáihoz kapcsolnunk taglalásunkat. Ha a tudományos tapasztalateserének új indítékot akarunk adni a művi fordítás útján, nem tekinthetünk el a fogalmak és szövegfelelőik osztályozásától, az ismeretek leltárának felállításától. Mert a fordítógépnél szabatos kapcsolatot kell létesíteni az általános szóhasználati jelentések és a gép számszerű és már nem tudatos műveletei között. Az a nemzetközi vagy nemzeti szervezet, amely tudományos kutatóintézeteit ellátja automatikus fordítási felszereléssel, a tudományos dokumentumok analíziséhez, konkordanciák felderítéséhez és a jelzeteléshez ad kitűnően felhasználható segédeszközt.

Megítélésünk szerint az egyes országokban és az egyes szakmákban folyamatos vagy csak tervezett terminológiai szabványosítás és a szellemi munka technikájának fokozódó mechanizálása között van összefüggés. Lehet, hogy ez nem mindig tudatos. De a mi esetünkben, amikor a terminológiai szabványosítás a terminusok, a szakkifejezések szilárd, egyértelmű, össze nem keverődő, de össze sem keverhető és össze nem tévesztendő formájára törekszik, elvileg a műszaki normákkal egyenértékű szabványszerkezetekhez kíván eljutni, ugyanazt teszi, amit mi az egyetemes osztályozási szisztematikában igyekszünk megvalósítani. Mi csak egy-két lépéssel tovább megyünk. Egyetemes osztályozásban minden konkrét és elvont fogalmat, amelyeknek szómegfelelőit a terminológiai szabványosítás rögzíti le, egymáshoz való viszonyukban is megvizsgáljuk, meghatározzuk és értelmüket az egyes nyelvektől függetlenül horgonyozzuk le. (Problémánknak ebben a szakaszában közömbös, hogy az ETO, vagy más egyetemes szisztematika szolgál-e alapul.) Ha azután az egyetemes osztályozásban tagolt fogalmak számrendszerben nemzetközileg érthetően közös nevezőre kerültek — a fogalmakhoz tartozó szabványkifejezések megállapítása már könnyebb lesz —, a szellemi munka mechanizálását lényeges vonatkozásban oldottuk meg, a fordítás gépesítését is előre lendítettük.

Ha bármilyen összefüggésben megadták az elektronikus fordítógép számára logikusan elrendezett szók pontos meghatározott értelmét, ezek kód-szókká lehetnek a jelentések kutatásánál és a tárgyat érintő szövegek felderítését egy fontos részében mechanizálják. Minden, amit mondanak és leírnak, ill. lefordítanak, kapcsolódik a tapasztalatok egyetemességéhez. Végeredményben a tapasztalatok egyetemességének és a dokumentumokban lerögzített egyetemességnek azonosulnia kell.

Hol van a művi fordítás határa? Úgy látszik, hogy bizonyos keretek között a jövőben a nyelvi fordítás gépi eszközökkel lehetséges lesz, habár — mint látni fogjuk — van ellenkező nézet is. Nyelvről nyelvre haladva és rászánva a programozás előkészítésére a kellő időt, a kétségtelenül szükséges szellemi erőfeszítést és az anyagi kockázatot, mutatkoznak nemcsak fordítási előnyök. A megvalósítás mikéntjében vannak még lényeges felfogásbeli eltérések, de a tudomány kísérleti és tapasztalati útján haladva kiszűrhetők a helyes elméleti alapok, a sikert biztosító eljárások.

Az eddigi kísérletek is megcáfolhatatlanul bizonyítják, hogy a szavak fordításán túl a nyelvtani, mondattani és mondat szerkesztési szabályok is bevonhatók a fordítógép programozásába és ezzel az eredetit pótló helyes, szabatos mondatokhoz, szöveghez juthatunk azon a nyelven, amelyre a gépet szerkesztették.

Kezdetben talán az alapul vett programozás fogyatékosága folytán felszínre kerülnek olyan szók és kifejezések, amelyek nem nyerik meg tetszésünket; nem lehet elvárni, hogy az eredeti kézirat homályait, kétértelműségét a gép feloldja, hogy mindig pontosan tudjon választani az adott kifejezés többféle megfelelői közül. Bizonyára nem lesz saját stílusa, vagy ha igen, az leegyszerűsített lesz, szóról-szóra fordítás, ragaszkodás az eredeti szöveghez anélkül, hogy a jó hangzás, a kifejezőbb, tömörebb mondatfűzés érdekében átfogalmazna, amit pedig az eredetit átgondolva, a jó fordító rendszeresen megtesz. A fordítógép jelentéstani finomságának foka függ a beléhelyezett elektronikus szótártól: olyan mérvű finomságot lehet a gép lexikális programozásába belevinni, hogy a szók különböző lehetséges jelentése között válasszon az adott kódok számának megfelelően, ill. ezek segítségével. Kerülni kell azonban a túlméretezést, amely a fordítási műveletet lényegesen lelassítaná.

Ilyen határok között mi a szerepe a fordítógépnek? A tudományos és műszaki irodalom fordítása irányában növekvő szükségletet kell kielégítenie. Ez magával hozza, hogy az egyes tudományágak kétnyelvű szakszótárainak növekedésével is számolni kell, amelyek majd mindinkább az automatikus fordítások kétoldali szabványprogramozása igényeikhez alkalmazkodnak.

A növekvő szükséglet mellett nem éreztelen összehasonlítani a teljesítményt. Emberi munkával naponta hozzávetőlegesen 2600 szó fordítását érhetjük el. Gépi fordításnál viszont a nemzetközi statisztika óránként számol 20 000 szóval. Ennél is jobb eredmény várható a gépek további tökéletesítésével s ily módon csökkennek majd a költségek.

A gépi fordítás ellenzéke főképpen a kérdés anyagi, gazdasági oldalát feszegeti. Erősen kételkednek abban, hogy a fordítógép kifizetődik, amortizálódik. Szerintük hiábavaló ehhez a géphez fűződő minden olyan remény vagy feltevés, hogy az innen kapott fordítások képesek kielégíteni a jó minőség és olcsóság iránti igényt, mert a késznek mondott fordítások még hosszadalmas és költséges lektorálásra szorulnak.

Erre még reflektálnak a tudományos és a dokumentációs jelentőség tüzetesebb vizsgálatánál. Nézzük ellenben most a kérdés múltját és időszerűségét. A fordítás gépesítésére az első kísérlet 1933-ban történt a szovjet P. P. SZMIRNOV-TROJANSZKIJ részéről, aki ekkor kérte szabadalmaztatni találmányát: az egyik nyelvről másokra vagy párhuzamosan több másokra történő gépi fordítás tárgyában. A feltaláló 1939-ben a Szovjetunió Tudományos Akadémiájához is fordult és segítséget kért bizonyos nyelvészeti problémák megoldásához. A nyelvészek negatív álláspontot foglaltak el a kérdésben még azután is, hogy az 1944-ben Moszkvában hivatalosan bemutatott kísérletnél a gép kielégítően fordított oroszról franciára. Műszakiak és nyelvészek akkor még egyaránt tagadták a gépi fordítás lehetőségét. A feltaláló röviddel ezután elhunyt s az ügy egy évtizeden át pihent, míg megint két szovjet intézmény (az egyik műszaki, a másik matematikai) nyelvészek bevonásával újból nekilátott a probléma tanulmányozásának és megoldásának.

A munkaközösségek most már pozitív beállítottsággal gyors sikereket értek el. 1955-ben kezdték meg a rendszeres gépi fordítást. Azóta az ez irányú érdeklődés és kutatás hatalmasan terjed. A kezdeti két intézménnyel szemben jelenleg 79 (közöttük a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának 21 intézete) foglalkozik a gépi fordítással kapcsolatos problémák tanulmányozásával. A leningrádi egyetem erre a célra külön kísérleti laboratóriumot létesített és a világ első matematikai-nyelvészeti osztályát, ahol e két tárgyban képzik ki a hallgatókat. A kísérletekről és a gépi fordítások távlatáival foglalkozó társulat munkásságáról az első kiadványok már megjelentek.

1955-ben az első művi fordítások angol és francia nyelvről történtek oroszra. Azóta sok más nyelvet is bevontak a gépesítésbe. Számuk a húszat is jóval meghaladja. (Közöttük van a magyar is.) Első tudományterület, ahol alkalmazták, a matematika volt, majd a fizika, kémia, biológia, atomenergia, elektronika, sőt a politika elmélete is jelentkezett. A vezető állam a gépi fordítás tekintetében is a Szovjetunió.

Persze felismerték az Egyesült Államokban is annak szükségességét, hogy tudományos dolgozóikat és műszaki kutatóikat el kell látniuk más országokban és más nyelveken publikált forrásértékű és kutatási eredményeket közlő fordítási anyaggal, még akkor is, ha a tudományos kiadványok közül az ő becslésük szerint 44 százalék ma még angol nyelvű. Az arányszámok azonban itt elég gyorsan eltolódnak részben az orosz nyelv javára. Az EÁ érdekelt köreiből is mindinkább hallatszik az a követelés, hogy az idegen nyelvű érdemleges tudományos anyagból legalább kivonatok készüljenek angolul és igyekezzenek megszervezni az idegen nyelvterületről származó tájékoztató anyag dokumentációját. Fordítási tervük felöleli: 1. folyóiratok, gyűjtemények és monográfiák teljes lefordítását, 2. egyes cikkek átültetését vagy angol nyelvű kivonatok készítését, 3. különféle bibliográfiai összeállításokat és 4. szovjet folyóiratok tartalommutatóinak lefordítását. A mintegy ezerre tehető jelentős tudományos szovjet folyóiratból azonban még mindig csak 63-at fordítanak le rendszeresen angolra. (Felsorolásukat lásd az *American Documentation* folyóirat 1960-as évfolyamának 138—143. lapján.) A gépi fordítás EÁ-beli elterjedéséről pontos adataink nincsenek, de az a körülmény, hogy 11 tudományos

szervezetük — többnyire egyetemi intézetek — tanulmányozzák a kapcsolatos problémákat és egy folyóiratuk (*Mechanical Translation*) 1954 óta rendszeresen foglalkozik velük, arra mutat, hogy ismeretágunk itt is fejlődőben van.

Nem vitás, hogy a fordítógépek legelterjedtebbek a Szovjetunióban és az Egyesült Államokban, a gépi fordítással leginkább itt foglalkoztak, a vonatkozó irodalom orosz és angol nyelven a leggazdagabb. A vezető hatalmak tudósai és legfőbb ügyintézői ismerték fel először és leginkább a probléma jelentőségét. Rájöttek egyebütt is az ezzel kapcsolatos lehetőségekre, de komoly anyagi áldozatokat még csak a két vezető birodalom hozott. Költséges a fordítógépek tervezése, a kísérletezés, de ezek nyomán már bontakozik a várható ellenérték.

Nincs tudomásunk arról, hogy hazánkban a gépi fordítás bevezetésével foglalkoznának, de a figyelmet a kapcsolatos tudományos problémákra felhívni célszerűnek tartjuk. Tartósan nem haladhatunk csukott szemmel. Annak ellenére, hogy az idevágó irodalom orosz és angol nyelven a leggazdagabb, mégsem ilyen nyelvű dokumentációt ajánlunk első tájékozódásra, mert a mondott nyelvtérület irodalma már nagyon a részleteiben taglalja a problémákat. Ellenben megnevezhetünk egy francia munkát DELAVENAY Émile: *La machine à traduire*. Paris, 1959. Pr. Univ. de France. (Collection Que sais-je?), amely kis formátumban 126 lapon kitűnően foglalja össze a szükséges tudnivalókat. (Tanulmányunk megírása után érkezett hozzánk az *American Documentation* 1960. év 2. száma, amelynek 151—154. lapján szerepel Sonya G. MACHELSON: *Machine translation in the U.S.S.R.* — A brief survey-cikke. Innen pótlólag még átvehettük a Szovjetuniót érintő újabb adatokat.)

Azt, hogy a szellemi munka racionalizálásának egyik formája a fordítás, leginkább a Szovjetunióban ismerték fel. A fordításokat nyilvántartó UNESCO kiadvány, az *Index Translationum* legújabb, az 1958-as év adatait közlő kötete szerint a fordítások összes száma — 64 országból származó kimutatás alapján — (az előző 1957. évi 27 978-cal szemben) 29 213-ra emelkedett. Az élen a Szovjetunió áll 4458 fordítással. Igaz ugyan, hogy az összes fordítások nagyobbik fele a szépirodalomra esik, amelyekkel itt most nem kívánunk foglalkozni. De az irodalmi és a szakfordításokon felül az SzU Tudományos Akadémiájának Tudományos Tájékoztató Intézete 96 országból származó anyagot referáltat. Moszkvában a Külföldi Irodalom Állami Könyvtárának profilja szintén ilyenféle racionalizálás. Az SzU-ban angol nyelvből a fordítás már most is csak fordítógépen történik.

A szocialista országokban többfelé az állami feladatok körébe vonják a fordítást vagy legalább azok nyilvántartását. Utóbbi tekintetben hivatkozhatunk arra, hogy az első lépések, a kezdeményezés hazánkban történt.

A fordítás tudományos és dokumentációs jelentősége akkor fog teljesen kidomborodni, ha ezen a réven a világ legjobb, legértékesebb, új szempontokat adó vagy egyenesen felfedezéseket, kutatási eredményeket publikáló tanulmányai a fordítások révén általánosan hozzáférhetőek lesznek, közkinccsé válnak, s ugyanakkor a másod-, harmad- vagy többrendű művek háttérbe szorulnak, sőt a verseny folytán az értéktelen, másodkézi anyagot közlő kiadványok elsorvadnak és a dokumentációnak csak tényleg olvasandó, magasabb szintű anyagot kell nyilvántartania.

Ha ezt a célt elérjük vagy legalább megközelítjük, — a fordításügy jó megszervezése pedig kecsegtet ilyen eredménnyel — az egész dokumentáció egyik alapproblémájának megoldásához közeledünk. Az értékes és kevésbé értékes dokumentumáradatból a válogatásra ugyanis most még rengeteg munkaidőt kell fordítani. Tudományos téren a gazdaságos olvasás a haladás egyik alapfeltétele. Ha az üres járatokat megszüntetjük, a semmitmondó ismétlések elolvasására pazarolt idő kikapcsolódik annak következtében, hogy az ilyenfajta irodalmat mindinkább elsovasztjuk, akkor energiánkat

csak az újat vagy legalábbis új szempontokat szolgáltató irodalom megismerésére fordíthatjuk mind az emelkedett szintű eredeti művek, mind a csak értékes fordítások tekintetében. A következmény szellemi megtermékenyülés és gazdasági megerősödés lesz.

Kétségtelen, hogy a tudomány műhelyében az eladdig elért eredmények ismeretére támaszkodó és azokat továbbfejlesztő szakembernek működéséhez szüksége van fordításokra, amelyek kellő időben — tehát nem sokkal az eredeti mű megjelenése után — és elfogadható szabotossággal készültek; a tudósnak, a szakembernek mindenünnen kell értesülnie a dokumentumok mind változatosabb fajtáiban, beszámolókbán, kutató jelentésekben stb. rögzített adatokról, hogy lépést tarthasson az egyidejűleg a legkülönbözőbb nyelvtérleteken elért eredményekkel. A tudósok gyors és pontos értesüléseitől függnek a tudományos lehetőségek, továbbá a potenciálok fejlődése, de nemcsak tudományos vonalon, hanem áttétellel a műszaki és gazdasági haladás terén is. A tudományos tájékoztatás és tájékozódás ma inkább, mint bármikor az előző korszakokban, nem lehet meg fordítás nélkül, mert az ismeretek elaprózódása és a tudomány specializálódása mellett mind ritkábbak az olyan képességű egyének, akik a legkülönbözőbb rész-szakmák alapos ismeretén túl széleskörű és alapos nyelvi és nyelvészeti felkészültséggel is rendelkezhetnek.

Teljesen művi fordításról csak akkor beszélhetünk, ha a gépből kikerült fordítások kozmetikázását, a revízió munkáját minimumra csökkentjük.

Bizonyos vonatkozásban és bizonyos szükségletek kielégítésére nem lesz szükség revizorra. Mint említettük, a gép programozásába a nyelvtani, mondattani szabályok az összes kivételekkel együtt belevihetők — nehezebben pl. az orosz nyelvre történő fordításnál a bonyolult nyelvtani szerkezet miatt, könnyebben pl. angolra fordításnál egyszerű nyelvtana folytán — ebben a vonatkozásban a gép által végzett munka tehát nem szorul revízióra.

Új szempont a művi fordítások revíziója elbírálásánál azzal kapcsolatban merül fel, hogy milyen szükségletet kell kielégítenie. Ha a gép nyújtotta fordítás szaktudósok, a kutatási terület specialistáinak kizsámú és zárt köre számára készült, az kendőzés, szépítgetés nélkül lesz felhasználható. Tudományos eredmények szakemberek közötti közlésénél általában eltekintenek attól, hogy a meggyőzés retorikai eszközeivel éljenek. Szerzőnek és olvasónak egyaránt mélyreható ismeretei vannak a tárgyalt tétel gondolat-körében. Ilyen körülmények között a fordítás olvasójának, használójának igénye a pusztá ténybeli közlések átvitelére korlátozódik. Ezt a tudományos szükségletet a mai nyersfordításoknál jobb művi fordítások bőven ki is fogják elégíteni.

Ha az ilyen, eredetileg specialistáknak készült szakközlemény-fordítást nagyobb nyilvánosság előtt tudományos folyóiratban kívánjuk publikálni, azt a stilisztikai fogatkozásoktól meg kell tisztítani, irodalmi szintre fel kell emelni. Minél szélesebb körben óhajtjuk a lefordított tanulmányt terjeszteni, annál inkább kell a közzéteendő szöveget csiszolni, gondozni. De ez a követelmény nemcsak a gépi, hanem a ma még szokásos, fordítók által végzett munka esetén is fennáll; vagyis megmarad a hivatásos fordítók színvonalas gárdája iránti kereslet.

A nyelvtani szerkezet áttételében, valamint a szakemberek egymás közötti tájékozódási igényeinek kielégítésében a fordítógép már ma is kielégítő produktál. A jelentéstani hiányosságok száma viszont annak arányában csökken, ahogyan a programozások közelednek egymáshoz és amilyen arányban tökéletesednek a kétnyelvű szótárak, különösen a kétnyelvű szakszótárak. Mert hiányosságok ma még vannak. Szókat, amelyek a szótárakban nem szerepelnek, a gép a fordításban csak az eredeti elnevezés szerint adhat vissza. Azokat a szólásmondásokat, kifejezéseket, amelyeket a szótárak a nyelvtani különlegességeket nyilvántartó kiegészítésben sem sorolnak fel, szóról szóra adja majd vissza a gép. Ez a fordítás is kielégítő lesz az esetek nagyobb felében,

amikor csak a szöveg értelmét kell közölni szakemberek számára s nem művészi átírást adni a nagyközönségnek, nem a meggyőzés eszközeinek kiművelt fordulatait reprodukálni, megismételni.

Szovjet tudósok véleménye szerint a gépi fordítással kapcsolatos kísérletek és kutatások csak bevezetői egy nagyobb távlatú elgondolásnak. A fejlődés további menetében az elektronikus gépek feladatát ki kell szélesíteni, az emberi gondolkodás szerszámaivá, a dokumentáció legfőbb eszközeivé tenni. Nemcsak a különböző nyelveken írt dokumentumokat kell közös nevezőre hozniok, hanem kivonatokat, bibliográfiákat készíteniök, könyvészeti és egyéb adatokat feltárniok, rendezniök stb. Gyors munkájuk a tudományos tájékoztatást és tájékoztatást majd olyan tökélyre emeli, amelyről ma még csak igen halványak az elképzeléseink.

Rövid tájékoztatásunk végére értünk. A fordításokról, különösen a gépi fordításokról, ennyit máris célirányos tudni. Majd a nem túl távoli jövőben a most még drága, de bizonyára olcsóbbodó fordítógépek beszerzésére is lehet gondolni. Közben a fordításügy jó megszervezésével kell minél inkább újat mondó, forrásértékű, további kutatások indítékául szolgálni képes anyag fordításával a gyengébb közleményeket elfojtani és a dokumentáció módszereinek tökéletesítésével ezt a felemelt szintű gyűjtést el is juttatni a megfelelő szakemberekhez. A fordításügy ilyen megszervezése lesz gazdaságilag hatékony, így szolgálhat indítékul kulturális és anyagi fejlődésünkhöz.

VEREDY GYULA

Egy üzemműködés termelő központi tárca-könyvkötőüzem felállításának tervezete.

A *Magyar Könyvszemle* 1959. évi 4. számában fenti címen megjelent cikkhez, több évtizedes szakmai tapasztalataim alapján, a következő megjegyzéseket fűzöm:

Nagyon helyesnek és időszerűnek tartom a probléma felvetését, mivel könyvtári vonalon sok évtizedes mulasztások részbeni pótlásának megkezdését volna hivatott a felállítandó üzem teljesíteni.

A tervezet szerkesztője egyszerűsített, sok jóakarattal dolgozott, de számításai nem értek egyet. Mint a cikkben megállapítja: a kötésre szoruló kurrens gyarapodás már most évi 800 000 kötetet tesz ki, mely szám évről évre növekszik. A könyvtárak házi könyvkötészetei a jelenlegi létszámot számítva, (150 fő), e növekedésnek cca 12%-át tudják bekötni. A tervezet szerint 70 főből felállítandó könyvkötészet cikkíró szerint már az első évben 50 000 kötet elvégzését tudná biztosítani. Hangsúlyozni kívánom, hogy az első évben, mikor 20 szakmunkás mellett 30 betanítandó munkaerő és 10 szerződött tanulóval kellene foglalkozni, erre az évre 30 000 könyv, 17 000 folyóirat és 3000 hírlap bekötését tervezi.

Tekintve, hogy egyedi darabokról és minőségi szortiment munkáról van szó, és a sokévi tapasztalatok alapján kialakult munkamenet szerint ezen munkálatok elvégzése 143 333 munkaórát igényel, viszont egy dolgozó 280 munkanapot számítva évi 2240 órát dolgozik, ezek szerint az 50 000 kötés elvégzéséhez 64 termelőmunkát végző szakmunkás szükséges.

Helyes a cikkíró azon megállapítása, hogy a tényleges könyvkötés fűzés utáni munkálatai: enyvezés, vágás, préselés, ereszverés, betáblázás, kikészítés és aranyozási munkafolyamatokat csak szakképzett könyvkötők végezhetik. A számításba vett 50 000 kötetnél ezen munkafolyamatok elvégzése 36 fő szakmunkást igényel. E 36 főből 8 kéziaranyozóra van szükség(!) mivel egyedi darabokról van szó, az aranyozás gépi munkával nem végezhető. Azonkívül a 10 tanuló oktatása, valamint a 30 fő segédmunkaerő betanítása legalább 5 fő szakmunkást igényel.

A tervezetben beállított 20 képzett szakmunkásból fentiek szerint a könyvek kikészítéséhez csak 7 fő marad. Igaz, hogy a 30 betanítandó segéderő kellő oktatás mellett — a bár alapvetően fontos — előkészítő és fűzési munkát 2—3 hónap alatt elsajátítja, de addig is a termelésben kiesés mutatkozik. Cikkíró által idézett automatikus gerincragasztógép alkalmazása nem egyedi darabok, hanem tömegmunkák végzésére alkalmas. Ha ez alkalmazható volna az egyedi kötésekre, akkor is csak a segédmunkaerők által végzett munkálatokat pótolhatná. A könyvek kikészítése és aranyozása továbbra is csak szakmunkásokkal volna végezhető. Ha számításba vesszük cikkíró által tervezett 70 fő által évente 50 000 kötet bekötését és a jelenlegi évi 800 000 db kötésre váró anyagot — mely állandóan emelkedik —, könnyű kiszámítani, hogy hány 70 főből álló könyvkötészet felállítására volna szükség csak az évi gyarapodás bekötéséhez. Hol van még a 6—7 millió kötésre váró anyag bekötése, melynek teljes feldolgozását a tervezet 20—25 évre jósolja.

A tervezet egy fűzés nélküli kötőgép beállításával a második évben már 25 000 kötetes többtermelést helyez kilátásba. Ha ez megvalósítható volna, úgy a hazai nagyüzemek már régen beállítottak volna ilyen fűzés nélküli kötőgépet. Ezen üzemek pedig nem egyedi darabokkal, hanem tömegtermeléssel foglalkoznak, sokezres példányok kiadásával, de tudomásom szerint még nem vásároltak ilyen gépet, pedig bizonyára kellően tájékozódva vannak a külföldi gépek kapacitásáról és igyekeznek minden újabb célszerű technológiát bevezetni. Súlyos felelősség volna ilyen gép behozatala, ha egyedi kötéseknel, ahol minden egyes darab nagyság, vastagság és papírminőség szerint változik gazdaságosan nem használható.

A műanyagragasztó alkalmazására megjegyezni kívánom, hogy kölcsönkönyvtárak olyan elhasználdott anyagánál, hol a javítás és fűzés tetemes időt venne igénybe, megengedhető az elrongyolódott ívek hátának levágása és műanyagragasztóval való bevonása abból a célból, hogy egy könnyebb kötéssel a könyv még 5—6 kölcsönzést kibírjon.

Az eddigi hazai tapasztalatok szerint a fűzés nélküli kötések — bár a műanyagragasztók külföldi recept szerint készülnek — csak rövid ideig használt jegyzetek bekötésénél váltak be, mivel a műanyagragasztó kiszáradása után a lapok szétesnek. Szomorú példáját tapasztaltuk ennek egyik könyvtárunk hírlaptárában, hol 2—3 évi mérsékelt használat után a könyvtestekből a lapok kiestek. Értékes könyvállományunkat ilyen kísérletek folytatásával, sőt általános bevezetésével veszélyeztetni nem szabad. Ezen eljárásnál a könyvtest hátát levágni és műanyagragasztóval bevonnai barbár dolog lenne, mert ha a ragasztó kiszárad és a lapok szétesnek, abból még egyszer jó könyvet készíteni nem lehet.

Szerény javaslatomat a következőkben bátorodom előadni. Egy országos kataszter felállítását rövid úton meg lehetne valósítani. Mind a tudományos, mind a többi közkönyvtárak közölnék az évi gyarapodásuk darabszámát, valamint az évi bekötendő folyóiratok darabszámát. Ma már sok könyv kötve jelenik meg és talán nem is olyan elképesztően nagy szám jönne ki, hogy a házi könyvkötészetek létszámát ne lehetne annyira emelni, hogy ezt a munkát elvégezzék.

A kölcsönkönyvtáraknál, valamint a megyei könyvtáraknál lehetne egy kevesebb munkát igénylő, de azért a használatot bíró kötéstípust bevezetni. Ez nagyon meggyorsítaná a munkát. Legfontosabb feladatnak tekintendő a házi könyvkötészetek létszámának olyan mérvű felemelése, mely lehetővé tenné az évenként beérkező kötetlen anyag bekötését, valamint a kisebb javítások elvégzését.

A tervezett központi könyvkötészet felállítása elsődlegesen fontos és tovább nem odázható, mert a háborúk okozta súlyos mulasztások pótlásának megkezdése fontos nemzeti érdek.

A tervezet összeállítását nem lebecsülni, csak korrigálni szeretném olyan formában, hogy a költségek az előirányzott összeget ne emeljék és már az indulásnál egy hasznos termelőüzem jöjjön létre.

Ha pl. 20 jól képzett szakmunkás mellé 20 szintén képzett szakmunkásnövel indulna az üzem, a tervezetben beállított összeget ezzel nem kellene emelni és azonnal komoly termelési munkát lehetne kezdeni.

A tanulóképzést úgy módosítanám, hogy az üzem mellett egy külön tanműhely működjön teljesen elkülönítve. Egy kiváló szakmunkás műhelyvezető 15 tanulóval eredményesen foglalkozhatna. Jó példa erre a budapesti könyvkötő szövetkezet, mely kiváló oktató vezetésével jelenleg 30 tanulóval szép eredményeket mutat fel és közben termelő munkát végeznek. Ugyanezt követhetnénk könyvtári vonalon is.

ERDŐDY FERENC

*

Az üzemköltségen termelő központi tárca könyvkötőüzem felállításának tervezete az illetékes hivatalos tényezőknél kívül a szakma egy régi kipróbált mestere figyelmét is felkeltette. A kérdés szerinte is égetően sürgős megoldásra váró problémája könyvtárainknak, azonban a tervezet egyes részleteiben nem ért velem egyet.

Már előjáróban is szeretném kifejezésre juttatni, hogy 27 évi könyvtárosi működésem szakmai és könyvtárosi tapasztalataim alapján terveztem meg a létesítendő üzemet és számítottam ki az adatokat. Egy 70 fővel meginduló üzemben, még ha kizárólag szortiment munka folyik is, a szalagrendszer jó megszervezésével a szóbanforgó mennyiséget feltétlenül meg lehet termelni. Az 50 000 kötet kötéséhez ERDŐDY kartárs 64 szakmunkás beállítását tartja szükségesnek. Én a feladatot 60 fővel, 20 szakmunkás, 30 női munkaerő (nálam előkészítő munkaerő címen) és 10 ipari tanulóval elvégezhetőnek tartom.

Ennél a központi üzemnél figyelembe kell venni, hogy nem csak a nemzeti és tudományos nagy könyvtáraknak dolgozna, hanem legalább 50%-os arányban közművelődési könyvtáraink kötési szükségleteit elégítené ki. Már pedig ezeknek a könyvtáraknak kötésre kerülő anyaga túlnyomórészt szépirodalom és a mai technika rohamos fejlődése miatt meglehetősen hamar elavuló szakmai könyvek. Az ilyen fajta kötési munkáknál nyugodtan ki lehet hagyni az ereszreverés munkafolyamatát anélkül, hogy a kötések esztétikai hatása, vagy akár tartóssága csökkenne. Éppen ezen kötés-fajtáknál volna alkalmazható a fűzésnélküli, ragasztottgerincű technológia. A hagyományos ipari technológiák nagy forradalmi változásokon és fejlődésen mennek át, ez alól pedig a könyvkötés immár évszázados technológiai hagyományai sem lehetnek mentesek.

A bécsi nemzeti könyvtárban már 5 éve dolgoznak egy egyszerű fűzésnélküli könyvkötőgéppel, mely óránként 40 kötet különböző vastagságú és nagyságú könyvet ragaszt egybe, a fűzési munkafolyamatot teljesen kiküszöbölve. Ma már ennél sokkal modernebb gépek, nagyobb termelési lehetőségekkel kaphatók. Könyvtári célra nagyüzemi cérnafűzőgép nem alkalmazható, mert nem lehet vele tartós fűzést készíteni, s ez kizárólag kiadói kötésekre alkalmas,

A fűzésnélküli kötést külföldön nemcsak könyvtári viszonylatban alkalmazzák igen széles térben, hanem bevonult a kisipari műhelyek szortiment kötéséibe is. A könyvkötés költségeinek kérdése is számottevő tényező, nagy kötésrestanciánk és állandó kurrens feladataink felszámolásánál. Nem mindegy az, hogy egy kötet kötése 40 forintba kerül vagy 20 forintba. Azonkívül soha de soha nem tudnánk e nagy restanciát és a növekvő feladatokat elvégezni, ha a modern gépi technológiákat nem alkalmazzuk, mert sem megfelelő számú szakmunkás és főleg az ehhez szükséges műhelyterület nem

állna rendelkezésre, akkor amikor könyvtáraink raktározási problémáit sem tudjuk kielégítően megoldani.

Természetesen a muzeális értékű és drága segédkönyveket ilyen nagyüzemi eljárással kötni nem lehet. Erről cikkemben részletesen írtam. A házikönyvkötészetek cikkíró által kívánt fejlesztése pedig elképzelhetetlen, már nemzetgazdasági szempontból is. A házi kötéseket igenis fejleszteni kell, mert a központi üzem mellett fenti feladatokat végeznek, azonkívül egy olyan fontos kérdésnek a megoldása is rájuk fog hárulni, még pedig mindig nagyobb és nagyobb mértékben, mint a már bekötött, de az olvasás következtében elrongyolódott értékes könyvek javítása és újrakötése. Ez a munka nagyüzemi módon nem végezhető el.

Ami a tanműhely felállítását illeti, nem értek egyet cikkíróval, mert éppen a szövetkezeti tanműhely vezetője panaszkodott, hogy igen nagy nehézségekkel küzd a tanulók oktatása és a termelés követelményeinek összehangolásával. Sokkal célszerűbb, ha a tanulók részt vesznek a szakmunkások termelő munkájában, így megtanulják egyszerre a folyamatos termelési munkát is és szakvizsgájuk után nagyobb eredménnyel lehet őket beállítani a már beidegződött folyamatos termelésbe.

SASVÁRI DEZSŐ

HÍREK

A Tanácsköztársaság szépirodalmi termése. JÓZSEF Farkas szerkesztésében néhány hónappal ezelőtt jelent meg, s szinte napok alatt fogyott el a *Mindenki újakra készül*... c. gyűjteményes mű első kötete, mely az őszirózsás forradalom idején folyóiratokban és napilapokban megjelent szépirodalmi jellegű írásokat foglalta magában. A mű most megjelent újabb kötetében az Akadémia Irodalomtörténeti Intézete és az Akadémiai Kiadó a Tanácsköztársaság szépirodalmi termését nyújtja át az olvasóknak. A kötetben megtaláljuk a kor szinte valamennyi számottevő írója és költője, így többek között BABITS Mihály, BALÁZS Béla, BARTA Lajos, BRÓDY Sándor, GÁBOR Andor, HELTAI Jenő, JUHÁSZ Gyula, KARINTHY Frigyes, KÁRPÁTI Aurél, KASSÁK Lajos, KOSZTOLÁNYI Dezső, KRÚDY Gyula, KUNCZ Aladár, MOLNÁR Ferenc, MÓRA Ferenc, MÓRICZ Zsigmond, NAGY Endre, NAGY Lajos, RÉVÉSZ Béla, SOMLYÓ Zoltán, SZÉP Ernő, SZINI Gyula, SZOMORY Dezső, TÓTH Árpád, VÁRNAI Zseni írásait. A gyűjtemény hátralevő két kötete az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság publicisztikai irodalmát fogja közölni.

Aloys Ruppel, a Gutenberg-Jahrbuch szerkesztője, a Mainzi egyetem Gutenberg-tanszékének professzora, idén ünnepli igaz-

gatói működésének negyvenedik évfordulóját a világhírű mainzi Gutenberg-Museum élén.

D. B.

Nemzetközi műszaki könyvkiállítás. Budapest. A Budapesti Ipari Vásáron első ízben mutatkozott be a magyar szellemi élet egyik legfontosabb és a baráti államokkal közösen megrendezett nemzetközi műszaki könyvkiállítás. A Szovjetunió hatalmas pavillonjával szemben önálló épületben helyezték el a körülbelül 1200 könyvet és több száz műszaki folyóiratot. A fekete háttérre szerelt színes rácsokból álló szabadpolcokon elrendezett kiállítási anyag izléses külsejével kellemes benyomást tett a látogatóra; a könnyebb tájékozódást mutató táblák segítették elő.

A kiállításon a *Műszaki Könyvkiadó* mérnöki, illetve technikai szintű kézikönyvei és zsebkönyvei, műszaki monográfiái és szakmunkások képzését szolgáló szép kiállítású könyvei mellett 40 féle műszaki és tudományos folyóirat dokumentálta a magyar műszaki könyvkiadás nemzetközi színvonalú fejlettségét.

A Szovjetunió 4 kiadóvállalatának termékei a kiállítás egyik legértékesebb részét alkották. Az *Atomizdat*: az atomfizika, magfizika, radioaktivitás területéről, a *Fizmatgiz*: a fizika-matematikai tudo-